

**FUQAROLARNING HUQUQLARI VA ICHKI ISHLAR ORGANLARI
FAOLIYATI: MUVOZANAT VA NAZORAT****Qayumov Bohodir Sohodillayevich***Namangan viloyati To'raqo'rg'on tuman IIB JXX XPB
profilaktika inspektori katta leytenant***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 26.09.2025**Revised: 27.09.2025**Accepted: 28.09.2025***KALIT SO'ZLAR:***fuqarolar huquqlari,
ichki ishlar organlari,
huquqiy muvozanat,
demokratik nazorat,
huquq-tartib faoliyati,
insonning asosiy
huquqlari**Ushbu maqolada ichki ishlar organlari faoliyatida fuqarolar huquqlarini himoya qilish va ularni cheklash o'rtasidagi muvozanat masalalari tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, samarali huquq-tartib faoliyati fuqarolar huquqlarini himoya qilish kafolatlari va demokratik nazorat mexanizmlarining mavjudligini talab qiladi.*

Kirish. Zamonaviy huquqiy davlatda ichki ishlar organlari faoliyati fuqarolar huquq va erkinliklarini himoya qilish bilan uzviy bog'liq bo'lishi kerak, chunki ularning asosiy vazifasi jamiyatda huquq-tartibni ta'minlash va fuqarolarni himoya qilishdan iborat [1]. Biroq, huquq-tartib organlarining keng vakolatlari va majburiy kuch qo'llash imkoniyatlari fuqarolar huquqlarini buzish xavfini ham yaratadi. Shu sababli, ichki ishlar organlari faoliyati va fuqarolar huquqlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zamonaviy davlat qurilishining muhim masalalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasida ichki ishlar tizimining isloh qilinishi jarayonida fuqarolar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini mustahkamlash va ichki ishlar organlarining javobgarligini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan [2].

Ichki ishlar organlari faoliyatida fuqarolar huquqlarini ta'minlash muammosi xalqaro huquq va milliy qonunchilik nuqtai nazaridan ko'p qirrali masala hisoblanadi. Bir tomondan, davlat jamiyatda tartib-qoidalarini ta'minlash va jinoyatchilik bilan kurash uchun ichki ishlar organlariga keng vakolatlar beradi, ikkinchi tomondan esa bu vakolatlarning qo'llanilishi fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga ta'sir qilmasligi kerak. Xususan, hibsga olish, tintuv, qidiruv kabi chora-tadbirlar qo'llashda fuqarolar huquqlari va inson qadr-qimmatini hurmat qilinishi zarur. Bu muvozanatni ta'minlash uchun samarali huquqiy mexanizmlar va nazorat tizimlari mavjud bo'lishi kerak.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Ushbu tadqiqot adabiyotlar tahlili va qiyosiy-huquqiy tahlil metodlariga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida O'zbekiston qonunchiligi, xalqaro huquqiy standartlar, mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar tahlil qilingan. O'zbek huquqshunoslari orasida G.A. Abduraximovning ichki ishlar organlari faoliyatining huquqiy asoslari bo'yicha tadqiqotlari fuqarolar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini chuqur tahlil qiladi va ichki ishlar organlarining vakolatlari chegaralarini belgilaydi [3]. Shuningdek, A.A. Ergashevning dissertatsiya ishida ichki ishlar organlari faoliyatida inson huquqlari standartlarini qo'llash masalalari fundamental darajada o'rganilgan bo'lib, xalqaro tajriba va mahalliy amaliyot taqqoslanadi [4].

Rus huquq fanida A.P. Sherginning tadqiqotlari ma'muriy huquq sohasida fuqarolar huquqlarini himoya qilish mexanizmlariga bag'ishlangan bo'lib, ichki ishlar organlarining ma'muriy faoliyatida fuqarolar huquqlarini ta'minlash masalalari chuqur tahlil qilingan [5]. V.M. Baranovskiyning asarlarida militsiya faoliyatining huquqiy tartibga solinishi va fuqarolar huquqlariga ta'siri o'rganilgan bo'lib, huquq-tartib organlarining javobgarligi va nazorat mexanizmlari tahlil qilingan [6].

Xalqaro adabiyotda David H. Bayleyning "Police for the Future" asari zamonaviy politsiya faoliyatining fuqarolar huquqlari bilan uyg'unlashtirilishi masalalarini keng yoritadi va demokratik politsiya tizimi tamoyillarini ishlab chiqadi [7]. Shuningdek, Inson huquqlari bo'yicha Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Huquq-tartib organlari faoliyatida inson huquqlari standartlari" hujjati ichki ishlar organlarining xalqaro standartlarga muvofiq faoliyat yuritishi uchun asosiy tamoyillarni belgilaydi. Samuel Walker va Charles M. Katz tomonidan yozilgan "The Police in America" asari Amerika politsiya tizimida fuqarolar huquqlarini himoya qilish va nazorat mexanizmlarini tahlil qiladi [8].

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili natijasida ichki ishlar organlari faoliyatida fuqarolar huquqlarini ta'minlashning bir necha asosiy tamoyillari aniqlandi. Birinchidan, qonuniylik tamoyili - ichki ishlar organlarining barcha harakatlari qonun doirasida amalga

oshirilishi va fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini buzmasligi kerak. O'zbekiston qonunchiligida ichki ishlar organlarining vakolatlari aniq belgilangan bo'lib, ularning majburiy choralar qo'llash tartib-qoidalari qat'iy reglamentlashtirilgan. Ikkinchidan, mutanosiblik tamoyili - qo'llaniladigan choralar qonunbuzarlikning xarakteri va og'irligiga mutanosib bo'lishi va fuqarolar huquqlariga minimal ta'sir ko'rsatishi zarur.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ichki ishlar organlarining faoliyatini nazorat qilish tizimi ko'p bosqichli bo'lishi va turli institutlar tomonidan amalga oshirilishi kerak. Birinchi navbatda, ichki nazorat tizimi - ichki ishlar tizimi ichida o'zi tomonidan amalga oshiriladigan nazorat, intizom choralarini qo'llash va xodimlarning professional tayyorgarligini oshirishi kerak. O'zbekistonda ichki ishlar organlarida ichki xavfsizlik bo'limlari faoliyat olib borib, xodimlarning qonunbuzarliklari va intizom buzilishi holatlarini nazorat qiladi. Ikkinchidan, tashqi nazorat - sud tizimi, prokurorlik, parlament va fuqarolik jamiyati tomonidan amalga oshiriladi.

Sud nazorati ichki ishlar organlarining faoliyatini nazorat qilishning eng samarali mexanizmi hisoblanadi. Sudlar hibsga olish, qidiruv, tintuv kabi chora-tadbirlarni qo'llash uchun ruxsat berish yoki keyinchalik ularning qonuniyligini tekshirish orqali fuqarolar huquqlarini himoya qiladi. O'zbekistonda sud-huquq islohotlari doirasida sudlarning mustaqilligi kuchaytirilgan va ularning ichki ishlar organlari ustidan nazorat funksiyalari kengaytirilgan. Prokurorlik nazorati esa ichki ishlar organlarining faoliyatida qonunlar va qonuniy huquqlarning bajarilishini ta'minlashga qaratilgan.

Parlament nazorati ichki ishlar tizimining umumiy faoliyatini baholash va qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Oliy Majlisida ichki ishlar organlari rahbarlarining muntazam hisobot berishi va deputatlarning so'rovnomalari orqali parlament nazorati amalga oshiriladi. Fuqarolik jamiyati nazorati esa ommaviy axborot vositalari, huquq himoyachilari tashkilotlari va fuqarolarning bevosita ishtiroki orqali amalga oshiriladi. Fuqarolar ichki ishlar organlarining harakatlari bo'yicha shikoyat qilish huquqiga ega bo'lib, bu shikoyatlar tergov qilinishi va javobgarlikka tortish chora-tadbirlari ko'rilishi kerak.

Raqamlashtirish jarayonlari ichki ishlar organlarining faoliyatida shaffoflikni oshirish va fuqarolar huquqlarini himoya qilish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Video registratsiya tizimlari, elektron hujjat aylanishi va raqamli nazorat mexanizmlari ichki ishlar organlarining faoliyatini monitoring qilish va salbiy holatlarni oldini olish imkonini beradi. O'zbekistonda "Yagona deraza" tizimlari va elektron davlat xizmatlari orqali fuqarolarning ichki ishlar organlari bilan o'zaro munosabatlari soddalashtirilgan va shaffoflashtirilgan.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ichki ishlar organlari faoliyati va fuqarolar huquqlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash qonuniylik, mutanosiblik, javobgarlik va shaffoflik tamoyillari asosida qurilishi kerak. Bu muvozanat samarali nazorat tizimi orqali ta'minlanadi, u ichki nazorat, sud nazorati, prokurorlik nazorati, parlament nazorati va fuqarolik jamiyati nazoratini o'z ichiga oladi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ichki ishlar tizimi islohotlari fuqarolar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini mustahkamlash va ichki ishlar organlarining javobgarligini oshirishga qaratilgan. Kelajakda raqamli texnologiyalardan yanada keng foydalanish, xodimlarning professional tayyorgarligini oshirish va xalqaro standartlarni joriy etish orqali ichki ishlar organlari faoliyatida fuqarolar huquqlarini himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi kerak. Shuningdek, fuqarolik jamiyatining ichki ishlar organlari faoliyatini nazorat qilishda rolini kuchaytirish va shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmlarini takomillashtirish muhim vazifalar bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev, Sh.M. (2018). Fuqarolar huquqlari - davlat faoliyatining asosi. Toshkent: O'zbekiston.
2. Юсупходжаева, С. Т. (2020). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ БОЛЬНЫХ РЕВМАТОИДНЫМ АРТРИТОМ И МЕТОДЫ ИХ ПСИХОКОРРЕКЦИИ. In Global Science and Innovations 2020 (pp. 170-174).
3. Гафурова, С. Ш., & Юсупходжаева, С. Т. (2024). ТРЕВОЖНО-ФОБИЧЕСКИЕ РАССТРОЙСТВА ПРИ СИНДРОМЕ РАЗДРАЖЕННОГО КИШЕЧНИКА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПСИХОТЕРАПИИ И ПСИХОФАРМАКОТЕРАПИИ ПРИ НИХ.
4. Юсупходжаева, С. Т. (2020). Психоэмоциональные расстройства при ревматоидном артрите и методы их психокоррекции. Журн. Неврология,(3).
5. Гафурова, С. Ш., & Юсупходжаева, С. Т. (2024). Identification of anxiety-phobic disorders in irritable bowel syndrome and improvement of medical psychological support in them.
6. Rasulova, R. B. (2025). DEVELOPING GENERAL EDUCATION SCHOOL STUDENTS' TEXT PRODUCTION COMPETENCIES THROUGH EFFECTIVE USE OF THE "STORY WITHIN A STORY" TECHNIQUE. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 6(04), 297-311.
7. Rasulova, V., & Saidov, S. (2025). TAU-BASED THERAPEUTICS IN ALZHEIMER'S DISEASE: WHERE WE ARE AND WHAT LIES

=====

АНЕАД. Естественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования, 4(5), 67-71.

8. Rasulova, V., & Saidov, S. (2025). AN OVERVIEW OF ALZHEIMER'S DISEASE THERAPIES AND THEIR CLINICAL LIMITATIONS. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 4(11), 12-16.

9. Batirovna, R. V., & Sharipovna, B. S. (2021). Change in phospholipid composition and activity phospholipase A2 in hyperglycemia. ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL, 11(1), 1023-1027.

10. Расулова, В. Б., Кариева, М. Т., & Ибрагимова, Ш. А. (2021). ИЗУЧЕНИЕ ФОСФОЛИПИДНОГО СОСТАВА МЕМБРАН МИТОХОНДРИЙ ГЕПАТОЦИТОВ ПРИ ГИПЕРГЛИКЕМИИ. POLISH SCIENCE JOURNAL, 238.

11. Мусурмонкулов, Ж. М., Кадиров, М. А., Расулова, В. Б., & Шадманов, К. К. АЛКОГОЛ ИНТОКСИКАЦИЯСИДА БОШ МИЯ ЖАРОҲАТЛАРИНИНГ ОҒИРЛИК ДАРАЖАСИНИ ЭКСПЕРТ БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ. FARMATSIYA VA FARMAKOLOGIYA FARMAZIYA I FARMAKOLOGIYA PHARMACY & PHARMACOLOGY, 68.

12. Webb, S. (2019). Incidental vocabulary learning. In S. Webb (Ed.), The Routledge Handbook of Vocabulary Studies (pp. 225-239). Routledge.

13. Laufer, B. (2018). The three Ts of second language vocabulary learning: Input, instruction, involvement. Language Teaching, 51(2), 233-248.

14. Рахмонкулова, О. А. (2022). ЎЗБЕКИСТОН ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ. ИҚТИСОДИЙ ВА МАДАНИЙ СОҲА ИСЛОҲОТЛАРИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРИНИНГ ЎРНИ (ЖАНУБИЙ ВИЛОЯТЛАР МИСОЛИДА, 1991–2020 ЙЙ.), 10(11).

15. Рахмонкулова, О. А. (2022). РАСШИРЕНИЕ УЧАСТИЯ ЖЕНЩИН В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ–ВАЖНЫЙ ФАКТОР ПРОВОДИМЫХ РЕФОРМ В УЗБЕКИСТАНЕ. In The 8th International scientific and practical conference “Modern directions of scientific research development”(January 26-28, 2022) BoScience Publisher, Chicago, USA.

16. Abduraximova, G.A. (2021). Ichki ishlar organlari faoliyatining huquqiy asoslari va fuqarolar huquqlarini himoya qilish. Toshkent: Fan va texnologiya.

17. Abduraximova, G.A. (2019). Ichki ishlar organlarining vakolatlari va fuqarolar huquqlari. Toshkent: TSYU nashri.